

Přísudek (predikát) – téma místo 6.4. (Dies libris legendis)

- je základní člen dvojčlenné věty. Syntakticky se podřizuje podmětu (shoduje se s ním). Vyjadřuje, co podmět dělá, co se s ním děje, jaký je, v jakých okolnostech se nachází.

Podle způsobu vyjádření rozeznáváme:

1. přísudek **slovesný** – vyjádřený určitým tvarem slovesa významového (VF): *Petr čte, Petr bude číst.*
2. přísudek **slovesně/sponově-jmenný** – vyjádřený určitým tvarem sponového slovesa s přísudkovým jménem (*Petr je mladý.*)
3. **čistě jmenný** – bez určitého tvaru slovesa, při elipse spony. (*Mladost radost.*)

• **Přísudek slovesný**

- je základní typ přísudku. jedině sloveso je uzpůsobeno plnit funkci predikátu: vyjadřuje jak predikační kategorie (způsob a čas), tak vztah k podmětu.

+ **složený slovesný tvar** – s pomocným slovesem (*Napsal jsem.*)

+ Slovesný přísudek může být **složený přísudek** – skládá se z infinitivu plnovýznamového slovesa a z určitého tvaru fázového nebo modálního slovesa: *Musel odejít. Chtěl by se vrátit. Začal plakat.*

Slovesný přísudek je někdy zastoupen jiným slovem (zástupným) slovním druhem:

- citoslovcem: *Žába žbluňk do vody. Pepíček bác do kaluže.*

- infinitivem: *Já mít čas, jedu k moři. Být tvá matka, tak Ti jednu vrazím.* (ireálná podmínka: Kdybych měl čas,...; Kdybych byla tvá matka,...)

- částicí: *Já tento, abyste už šel.*

• **Přísudek slovesně-jmenný (též sponově-jmenný)**

- skládá se ze dvou složek: ze spony (části slovesné, verbalizátoru) a ze jména. Významovým základem je jméno, spona (významově prázdné sloveso) je nositel mluvnických významů – času a způsobu (predikace) a osoby a čísla (shoda).

Spona – funkci spony mají slovesa *být (bývat), stát se.*

Poznámka: Tato slovesa nemusí plnit úlohu spony vždy.

Sloveso *být* vystupuje též jako sloveso **plnovýznamové** s významem „existovat“: *Strašidla nejsou. Jsou ještě dobří lidé. Spravedlnost je.*

Plnovýznamové s významem **zástupným** je sloveso *být* také tehdy, jsou-li u něho příslovečné výrazy s významem místním nebo časovým: *Byl dlouho v nemocnici.* (ležel, léčil se) *Shromáždění je v úterý.* (koná se) *Otec je ve firmě.* (pracuje) *Knihy je na stole.* (leží)

Sloveso *být* je též slovesem **pomocným** – součástí složených slovesných tvarů: *přišel jsem, budeme psát.*

Jmenná část – nejčastěji **adjektivum**.

Po sponě *být* je adjektivum vždy v nominativu: *Řeky jsou velmi studené. Byl hladov, hladový. Anežka bude smutná.*

Poznámka: Adjektiva mohou být ve tvaru jmenném (u některých slov již zanikly) nebo složeném. Jmenných tvarů se užívá k prisouzení stavu přechodného, aktuálně platného: *Už jsem zase zdravý. Jsem s tím spokojen. Není vinen.* X V protikladu k tomu se složenými adjektivy vyjadřuje vlastnost stálá, trvalá: *Jsem zdravý. On je vždy spokojený. Je nevinný.*

Tento rozdíl v užívání – dříve běžný – se dnes vnímá spíše jako rozdíl stylistický a jmenné tvary jako knižní (archaické), ty jsou dnes již na ústupu.

Při sponě *stát se* je adjektivum v nominativu nebo v instrumentálu: *Jeho pohled se stal nejistý/nejistým.*

Substantivum je vždy v instrumentálu: *Stal se naším učitelem, přítelem.*

U spony *být* je substantivum buď v nominativu, nebo v instrumentálu (instrumentál je tu významově odstíněným protějškem nominativu).

Nominativem se přisuzuje příznak trvalý, stálý, vyjadřuje se jím zařazení do druhu, třídy, nadřazené skupiny jevů a také trvale platné hodnocení: *Vlk je šelma psovitá. Ten člověk není Němec. To je lež. To je pravda. On je rozený učitel.*

Instrumentálem se přisuzuje příznak platný jen aktuálně, tedy čím se podmět stal nebo čím je přechodně, označuje povolání, funkci, činnost: *Otec byl pomocným dělníkem . Budu učitelem. Klatovy byly krajským městem.*

Substantivum může být též v **genitivu** (přisuzuje si jím vlastnost – tzv. **genitiv vlastnosti**, který je vždy rozvit adjektivem): *Byl vysoké postavy, Muž byl jiné národnosti. Byl veselý myslí.*

Ve jmenné části přísudku mohou být též **předložkové pády**, většinou jsou to **ustálená spojení**: *Ten člověk je k smíchu. Dívka byla k světu. To auto je pro zlost. Chlapec byl vždy při chuti. Dům je na spadnutí.* nebo **srovnávací obraty**: *Byl jako opařený. Holčička byla jako myška.*

Ve jmenné části přísudku může být i **adverbium**: *Ty šaty jsou jí dobře. Okna byla dokořán.*

Infinitiv se sponou být je při infinitivním podmětu: *Loupit není koupit.*

- též ve větách: *Je/Byla vidět Sněžka.* (X jednočl. *Je /Bylo vidět Sněžku.*)

- **Přísudek neslovesný/čistě jmenný**

je chápán jako slovesně-jmenný přísudek s elipsou spony (sponu není nutno vyjádřit, je-li časové a způsobové zařazení predikace zřejmé z kontextu nebo je obecně platné - tedy přezens a indikativ). Objevuje se hlavně v příslovích, heslech, nápisech, stručných zprávách: *Prach – náš vrah. Alkohol – nápoj řidiče. Škola základ života. Otec zdrav. Svatba odložena. Všechno marné.*

Vedlejší věta přísudková

může nahradit výhradně jmennou část slovesně-jmenného přísudku. VF v řídicí větě je totiž povinno nést nezbytné predikační kategorie a až jmenná část může být modifikována do větné podoby. Tyto přísudkové věty jsou jak vztažné (tj. připojené vztažným sloven, nejčastěji zájmenem), tak spojkové (tj. připojené podřadící spojkou, nejč. *jako*): *Byla pořád taková, jakou jsme ji znali.* (= Byla pořád stejná.) *Obloha byla, jako by ji vymetl.* (Obloha byla čistá/bez mráčku.)

Cvičení – ve větách najdete přísudky a rozlište o jaký typ přísudku jde, zda jsou holé, rozvité atd. Dále určete rovněž podmět.

Fotografie může zastavit čas a vdechnout okamžiku nesmrtelnost. Děvčátko šup pod stůl. Měl by sis začít více všimnout okolí. Svět chce být klamán. Vlasů a rozumu nikdy nepřibývá. Bylo to k neuvěření, ale svítalo. Námořníci bývají od rány. Přál jsem si rychle usnout. Nebylo a není snadné přesvědčit veřejnost o své pravdě. Dnešní Egypt je nejen zemí pyramid a dalších památek dávné historie, ale také perspektivním obchodním partnerem. Pojízděné schody jsou momentálně mimo provoz. V té čepici můžeš být podezřelý. Vážným soupeřem člověka v boji o životně důležité zdroje vždy byl škodlivý hmyz. Bylo slyšet jen kvílení brzd. Nejsi taková, jakou jsem si tě vysnil. Nejsi, jak ses dělala. Darování je závazný dvoustranný právní úkon. Nakropené prádlo musíme důkladně vyžehlit nebo vymandlovat. Svět bez válek – ideál lidstva. Ten člověk musí být Japonec. Stěhovavý pták je vlaštovka. Po bitvě je každý generálem. Brat bude muset zůstat zdravý. Loupit není koupit. Pavel je v ráži. Studovat není pro smích. Mluvíti stříbro, mlčeti zlato.